

Evoluția imaginii femeii, desăvârșită de ea însăși

Irina ALDEA

Universitatea din Pitești, România

i_rinap@yahoo.com

Abstract: The theme I approached in the present paper comprises a brief evocation of significant moments in history, through which women proved their capacity to be equal with men in all fields of social activity. I limited the grounds of this research to two countries: France and Romania, as there is an important connection between them, in the sense of the impact French culture had on the development of Romanian spirituality. From an immense canvas of instances, I chose a few figures who have accomplished, through their will and aspirations, the sum of wishes of the ones who did not have the possibility to express them in a concrete manner.

Their victory was not accidental; it was predictable because the male prejudices they were fighting had no rational grounds.

At times, it was precisely the absurdity of a support which was more difficult to prove, and it can be stated that women managed to do that not only through words but also through their deeds. The period I analysed was until WWII which brought about major changes in the world. From that moment on, women began to obtain most of the rights requested throughout time and feminism acquired new facets. At the same time, the mass media through which women exposed their problems became more complex and they can represent the object of another type of analysis.

Keywords: *women's status, prejudices, evolution, freedom.*

Condiția femeii în diferitele stadii de dezvoltare a societății nu poate fi cuprinsă în limitele aceleiași paradigme. Ea trebuie gândită și analizată *sine ira et studio* pentru a depăși orice tendință de exgerare specifică celor care-și limitează privirea într-o singură direcție. Există voci care consideră că cel care a trasat evoluția gândirii privind capacitățile fizice și intelectuale ale femeii și, desigur, rolul său în societate, este Aristotel. Se afirmă ca argument principal faptul că în cele douăzeci și trei de secole care ne despart de epoca în care a trăit Stagiritul, acest remarcabil elev al lui Platon, cuvintele, constatările sale în diverse domenii ale cunoașterii, și-au păstrat valabilitatea.

Concluzia, lipsită, desigur, de fundament logic, dar comodă pentru cei care gândeau la fel, a fost că părerea lui Aristotel despre femei trebuie păstrată și respectată. Atunci când afirmă că femeia este inferioară bărbatului, fiind înzestrată cu abilități fizice și psihice care nu le egalează pe cele ale reprezentanților sexului

opus, și că este sortită în mod esențial procreației, Aristotel nu are argumente demne de uriașa sa capacitate de înțelegere a lumii. Se pare însă că și mințile generos dăruite cu ceea ce, destul de vag și greu de înțeles, numim geniu, se pot împiedica de prejudecăți.

În replică, femeile au reușit să demonteze cu abilitatea și finețea specifice gândirii lor susținerea lui Aristotel și a epigonilor lui. Nu trebuie ignorat, însă, faptul că nu numai Aristotel este vinovat de perpetuarea acestei idei care de-a lungul secolelor a luat înfățișări adeseori dramatice, greu de acceptat și suportat de femei în societăți în care puterea deciziei aparținea bărbaților.

În cuprinsul acestui articol vom analiza o infimă parte din ceea ce ar putea contura contribuția femeilor la dispariția uriașei și dăunătoarei prejudecăți a superiorității bărbatului în raport cu femeia. De altfel, simpla enunțare a acestei teorii o aruncă în derizoriu, fiind vorba de o comparație absurdă prin însăși absența sensului. Deosebiri și asemănări de ordin fiziologic dintre cele două sexe nu au nicio legătură cu drepturile și libertățile care, firește, li se cuvin.

Într-o paranteză necesară vom arăta, însă, că în mod paradoxal, chiar atunci când sunt consacrate legislativ, drepturile și libertățile femeilor sunt, uneori, ingenios și subtil încălcate chiar în societățile, cel puțin declarativ, evolute. Acesta este motivul pentru care și în prezent feminismul și-a mobilizat apărătoarele pentru a se lua noi măsuri. Este adevărat că și aici există luări de poziție care exced subiectul real, așa încât se pare că tema se va discuta în continuare *sine die*. Unul din aspectele pe care istoria le neglijează de multe ori, ea fiind scrisă mai mult de bărbați, se referă la succesiunea de fapte remarcabile prin care femeile au încercat și au reușit să învingă reguli impuse fie legislativ, fie cutumiar de bărbați. Desigur că în toate țările lumii femeile au făcut eforturi să modifice condiția de inferioritate impusă de bărbați și că timpul le-a fost aliat, de cele mai multe ori reușind.

Vom analiza în această lucrare impactul acțiunii femeilor asupra regimului restrictiv impus de bărbați în varii domenii de viață socială în două țări: România și Franța. Trebuie să recunoaștem că Franța ar putea lesne ocupa primul loc într-o ierarhizare care ar ține seama de epoca și modul în care femeile și-au impus prezența și voința în viața socială; trebuie totodată să recunoaștem că datorăm culturii franceze nenumărate și prețioase surse de evadare din cercul îngust al culturii orientale în care ne așezase modelul fanariot și vasalitatea față de Turcia. Este demnă de menționat o mișcare ce nu a fost semnalată în cărțile de istorie, dar care a marcat o trezire, cel puțin parțială, a societății românești, datorată incontestabil femeilor.

Constantin Gane, autorul unei scrieri remarcabile *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*, adaugă memoriei noastre o altă carte intitulată sugestiv *Amărâte și vesele vieți de Japânese și cucoane*. Este pentru autor un prilej de fecundă reflecție asupra modului în care femeile au contribuit la evoluția concepțiilor despre viață, lume, societate, despre moravuri, suficient încât să modifice încetul cu încetul acea înlemnire în prejudecăți specifică societății moldo-valahe până la sfârșitul secolului al XVIII-lea:

Transformarea societății moldo-valahe a mers deci de pe la 1770 încolo, agale-agale, încălecând veacul, mai cu nerăbdare din partea femeilor, mai cu opinteli dintr-a bărbaților, până la noua ocupație rusească din 1806. Ar fi putut ține mai mult. Întâmplarea a vrut ca atunci, dintr-odată, într-un singur an de zile, ea să capete altă înfățișare. Pregătită firește de cu vreme, obișnuită acum cu felul de trai occidental, ea, societatea, luă o hotărâre definitivă: numai voi șovăiri, nici compromisuri; se dete pe față din partea a ceea ce credea ea că este civilizația. Revoluția aceasta o făcu femeia, sub ochii ciudoși ai bărbaților care ar fi vrut să mai târăgăneze lucrurile, dar care nu îndrăzneau a se împotrivi fățiș, de teama a fi priviți de străini ca niște sălbatici, împotrivirea lor molatecă și înceată a ținut totuși până la sfârșitul epocii fanariote, până la răscoala lui Tudor și la reînființarea domniilor pământene. Revoluția politică înfăptuită atunci, dădu și revoluției femeiești legala sa sancțiune. [Gane, 2016: 198]

În acel timp, femeile și-au impus cu fermitate opiniile într-un domeniu în care, chiar în mod obișnuit, bărbații nu aveau autoritate deplină. Era vorba de modă: de îmbrăcăminte, de mobilarea încăperilor, de maniere, de dansuri, în cele din urmă de adoptarea în societate a aceluși comportament lipsit de opreliști și inhibiții, specific societății franceze. Era un prim pas remarcabil de călătorii străini cu admirație și cu un zâmbet reținut ascuns în cuvinte, așa cum reise din spusele Contelui de Langeron:

În 1806 găsirăm încă multe din aceste cucoane îmbrăcate în costum oriental, casele lor fără mobile, bărbații lor foarte zuliari. Dar revoluția care se făcu atunci la Iași, pe urmă la București și în provincie, fu pe atât de grabnică pe cât a fost de desăvârșită. După un an, toate cucoanele moldovene și muntene adoptaseră haina europeană. Petru al Rusiei nu schimbase mai ușor înfățișarea imperiului său, pe cât sosirea noastră la Iași o schimbă pe a Moldovei.

[*apud* Gane, 2016: 198]

Ne putem imagina ușor că-n aceste saloane în care se întâlneau tineri ofițeri ruși și francezi cu jupânese și cucoane moldo-valahe, se discuta despre revoluția franceză din 1789 și se asimilau cu ușurință ideile progresiste care se propagau nestingherite în epocă. Femeile respingeau demult constrângerea impusă de obiceiurile fanariote care dădeau bărbatului o autoritate deplină, nemeritată și absurdă. Când s-au ivit oportunitățile unui alt mod de viață, ele au fost primele care au reacționat și au renunțat la obiceiuri vetuste care nu-și mai aveau de mult locul.

În măsura în care femeile profitau de schimbare și-și modificau obiceiurile, bărbații, conservatori, încercau să opună cât mai mult cu putință o rezistență nostalgică, desigur, după vremuri în care autoritatea le era deplină. Aveau curând să constate că întoarcerea în trecut este imposibilă. Dorința femeilor de emancipare face ca schimbările impuse de contactul cu rușii, marcați, la rândul lor, de civilizația franceză, mai ales datorită ofițerilor francezi emigranți după revoluția din 1789, să modifice în timp record codul manierelor societății românești. Roadele acestei evoluții rapide a moravurilor încep să se vadă pentru că, mai ales în familiile boierești, fetele primesc o educație complexă care le mobilizează gândirea și capacitatea de a înțelege și de a încerca să modifice condiția impusă de părinți și societate.

Una din personalitățile remarcabile ale vremii este fiica marelui ban Mihai Ghica, fratele voievozilor Grigore Ghica și Alexandru Ghica. Elena Ghica, cunoscută mai târziu sub numele de Dora D'Istria, care trăiește în România până la

vârsta de 14 ani. După surghiunirea lui Alexandru Ghica, al cărui frate era tatăl său, Dora D'Istria pleacă din țară împreună cu familia. Ea își continuă studiile în străinătate și apoi se căsătorește cu prințul Koltzoff cu care pleacă în Rusia. Viața ei este bogată în întâmplări generate, în mare parte, de istoria tulbură a acelor ani, cât și de dorința Elenei Ghica de a trăi liberă pentru a-și împlini menirea de artistă și scriitoare. Dora D'Istria (Elena Ghica) călătorește în Europa și poate fi găsită în Franța, Germania, Belgia, Italia. Ea scrie în revistele țărilor în care poposește, mai mult chiar, scrie romane, pictează. Devine în curând membră de onoare a academiilor din Franța, Belgia, Germania, Italia, Turcia și America. Regele Carol I îi oferă medalia *bene merenti* de aur. Important este însă faptul că în toate creațiile ei literare Elena Ghica rămâne credincioasă țării de origine, România, prin evocarea nostalgică a naturii plaiurilor natale și a oamenilor întâlniți.

Gândirea progresistă a acestei femei se manifestă în articole politice în care se ocupă de situația principatelor între anii 1855 și 1860. Se poate spune că Dora D'Istria este prima româncă a cărei gândire anticipează tot ceea ce va dezvălui mai târziu profunzimea și acuratețea inteligenței autoarelor din țara noastră.

Nu putem trece cu vederea o altă figură feminină evocată de Constantin Gane în cartea sa, de data aceasta o franțuzoaică românizată, cum spune autorul, atât cât să se implice afectiv și apoi direct în revoluția de la 1848, Maria C. A. Rosseti, fiica unui căpitan de corvetă, de origine irlandeză, căsătorit cu o franțuzoaică. Inteligentă și cultivată, Maria Grant vine în România și se angajează ca institutoare în casa Odobescu.

În acest spațiu deschis, modern, european, Maria Grant îl cunoaște pe C. A. Rosseti, unul din artizanii revoluției de la 1848. În continuare, după o serie de tribulații sentimentale, Maria Grant se căsătorește cu C. A. Rosseti. Din acest moment începe participarea ei la ceea ce putem numi activitatea progresistă și revoluționară a soțului ei. În curând, Maria Rosseti devine o veritabilă eroină pe care istoria o consemnează ca atare. După eșecul revoluției, ea face un gest memorabil pentru care merită un loc privilegiat în cărțile de istorie. Cu un copil sugar în brațe, într-o căruță țărănească, urmărește ghimia turcească de-a lungul apelor Dunării, ghimie în care se aflau C. A. Rosseti și ceilalți revoluționari munteni.

Maria Rosseti le dă ultimele știri despre situația din țară, îi îmbărbătează și intervine pentru a li se îmbunătăți condițiile de viață pe vasul turcesc. În final, contribuie la evadarea revoluționarilor de sub paza turcească și, cu alimente luate de la țărani, îi ajută să supraviețuiască până la trecerea graniței. În cele din urmă, fiecare dintre revoluționari se stabilește într-un anumit loc; C. A. Rosseti și soția lui se stabilesc la Paris și rămân în exil timp de nouă ani.

De atunci și până la sfârșitul vieții, Maria Rosseti va fi prieten și sfătuitor al soțului ei care va ocupa funcții înalte sub domnia regelui Carol I. Nimic nu ne împiedică să o așezăm pe Maria Rosseti în galeria femeilor care au reușit grație inteligenței și voinței lor să înlăture prejudecățile unei societăți încorsetate de idei retrograde. Ea s-a impus subtil și în politică, domeniu în care, în acele vremuri, prezența femeilor era indezirabilă. Dacă, așa cum istoria ne-o arată, accesul femeilor

în lumea politică a fost mult timp îngrădit, în viața artistică femeile se manifestă plenar, impunându-se prin imaginația, sensibilitatea și talentul lor.

În acest sens, Franța a beneficiat de un teren cultural fertil. Începând cu secolul al XVI-lea s-au înscris în istoria literaturii franceze autori ca Rabelais, Montaigne, Racine, Corneille, Voltaire, etc. Femeile, în special cele educate în familiile bogate, au avut acces la abundența ideilor progresiste cuprinse în cărțile acestor scriitori. Nu este de mirare că în secolul al XVII-lea Madame de Lafayette a scris *Principesa de Clèves*, unul din primele romane ale literaturii universale.

Ceea ce marchează de-a lungul timpului literatura feminină este pregnanța ideilor de eliberare de sub dominația prejudecăților pe care ele le sesizau și cărora încercau să le demonstreze lipsa de temeinicie.

O altă reprezentantă a gândirii progresiste feminine a fost Germaine de Staël, scriitoare franceză de origine elvețiană, dar născută la Paris în 1766. Ea a fost educată de o familie bogată cu un salon deschis unor mari scriitori și filosofi ai epocii. I-a citit devreme pe Voltaire și Rousseau, astfel încât gândirea i-a fost modelată de ideile novatoare și îndrăznețe ale acestor autori. Germaine de Staël este democrată și-și expune cu îndrăzneală opiniile. Ideile ei preconstituie imaginea unei societăți care va avea printre alte virtuți de sorginte democratică, toleranța. Madame de Staël neagă cu înverșunare orice formă de reprimare a libertății tuturor (inclusiv, desigur, a femeilor) de a-și spune opiniile.

Revoluția din 1789 a marcat un pas important în lupta femeilor împotriva constrângerilor derivate dintr-o legislație care impunea exclusiv voința masculină. În pofida participării femeilor la mișcarea revoluționară, dorințele lor nu au fost luate în seamă. Cu adevărat important este însă faptul că acele momente au însemnat punctul de plecare al unei atitudini care va căpăta consistență și anvergură în secolele următoare.

În secolul al XIX-lea, secol marcat atât în Franța, cât și în România de revoluțiile de la 1848, ce au dus la eliberarea parțială a societății de imperativele gândirii conservatoare, femeile au fost din nou prezente și și-au revendicat, în diverse moduri, drepturi egale cu ale bărbaților. În Franța este remarcabilă prezența scriitoarei George Sand (1804-1876). Existența acestei femei a cărei gândire o anticipa pe cea a secolului XX, este încărcată de evenimente care punctează angajarea în lupta pentru cauza femeilor, a drepturilor lor. Ea susține revoluția de la 1848 și în toate romanele scrise își exprimă, fără rezerve, opinii progresiste în legătură cu poziția femeii în familie și societate. George Sand este prietenă cu mari personalități din teritoriul artistic (Chopin, Liszt, Alfred de Musset) și, fapt remarcabil, este îndrăgită și apreciată de Gustave Flaubert care-i cere adesea sfaturi și i se adresează cu apelativul *Maestre*.

Este interesant că în galeria bogată a femeilor, fie scriitoare, pictorițe, etc., din secolul al XIX-lea, nu le vom găsi decât pe cele a căror gândire este impregnată de idei care revendică, în esență, eliberarea de limitările impuse de obiceiuri și legislația epocii. Secolul XX a debutat cu o veritabilă revoluție în domenii variate și a modificat cu repeziciune principii, obiceiuri, reguli stabilite de secole. Rochiile

femeilor s-au scurtat, fără să mai vorbim de unele care, asemeni curajoasei George Sand în vremea sa, au început să se îmbrace în pantaloni.

În perioada de timp denumită *La Belle Époque*, remarcabilă prin repeziciunea cu care s-au petrecut schimbări notabile în tehnică, artă sau societate, cuvântul femeilor a început să fie, mai mult ca până atunci, luat în seamă. Este adevărat că unele schimbări, ca moda sau adoptarea obiceiului masculin de a fuma, pot fi situate în zona frivolă a existenței feminine. Mult mai intensă a fost însă, schimbarea pe care voința femeilor a impus-o în planul dreptului la învățatură și la muncă, cerându-se egalitatea deplină cu drepturile acordate bărbaților.

În timpul primului război mondial, ignorând concepția retrogradă privitoare la fragilitatea femeii și la incapacitatea ei de a lupta în război, tânara româncă Ecaterina Teodoroiu demonstrează contrariul. Ecaterina Teodoroiu, o tânără învățătoare de origine modestă, a activat mai întâi ca asistent medical pe front. După ce a fost luată prizonieră de două ori și a evadat, a fost decorată de rege și avansată la gradul de locotent. A murit luptând în timpul bătăliei de la Mărășești; era comandantul unui pluton de infanterie. Această tânără femeie, fără să-și propună în mod expres, a făcut considerabil de mult în favoarea susținerii ideii că femeia nu este cu nimic inferioară bărbatului.

Într-o paranteză generată de tema aflată în discuție, trebuie subliniat că acest pseudo-război dus de secole între bărbați și femei este artificial și la fel de absurd ca dialogurile din piesele lui Eugen Ionescu. În pofida acestei constatări, femeile au fost și sunt obligate să dea replica în situații în care nefirescul comportamentului masculin este evident.

Un exemplu care nu are nevoie de comentarii este dat de o întâmplare petrecută în Franța acum aproximativ 100 de ani. După moartea soțului său Pierre Curie, Marie Curie, laureată a premiului Nobel, era singura în măsură să preia postul vacant de profesor la Sorbona. Cu toate acestea, pentru că nicio femeie nu mai profesase vreodată la Sorbona, cu atât mai mult ca titulară a unei catedre, ar fi fost inacceptabil pentru vechea gardă a conducerii universității, formată exclusiv din bărbați, ca postul să fie preluat de o femeie. Hotărârea luată a fost, fără îndoială, penibilă, iar Marie Curie a calificat-o ca atare. Marie Curie a devenit profesor în locul soțului său, fără să fie încadrată oficial pe post. Un compromis nedemn cu prejudecățile pe care conducerea masculină a Facultății de Științe l-a făcut, dovedind o descalificantă mărginire a gândirii. Marie Curie a primit postul și se spune că ar fi exclamat: „Unii imbecili m-au și felicitat!” [*apud* Mcauliffe, 2020: 178]

Dacă ne amintim că totul s-a petrecut în secolul XX, dobândim ușor credința că prejudecata confirmată de Aristotel nu poate fi înlăturată cu ușurință. Pașii făcuți de femei pentru a-și demonstra forța, puterea de a-i egala pe bărbați în orice domeniu, au fost fermi și din ce în ce mai deși.

Odată cu industrializarea, nevoia de brațe de muncă a determinat angajarea femeilor pentru a face meserii destinate până atunci bărbaților. Femeile au început să participe la grevele muncitorești și, uneori, au organizat singure aceste mișcări revendicative, invocând drepturi ce li se cuveneau exclusiv.

În prima jumătate a secolului XX se remarcă, alături de Marie Curie, o altă femeie a cărei gândire a determinat un pas important în schimbarea mentalității celor care rămăseseră cu obstinție fideli credinței în inferioritatea femeii în raport cu bărbatul. Aceasta este Simone Weil, filosof care a adus argumente substanțiale referitoare la drepturile femeilor, necesar a fi egale cu cele ale bărbaților. În pofida demonstrației permanente pe care reprezentantele de marcă ale femeilor au făcut-o de-a lungul timpului, se întârzie schimbarea legislației în care inegalitatea între sexe încă persista. Este greu de acceptat faptul că dreptul la vot al femeilor atât în Franța, cât și în România, a fost acordat destul de târziu: în România prin constituția din 1938 și în Franța prin ordonanța din 21 aprilie 1944, semnată de generalul Charles de Gaulle.

După cel de-al doilea război mondial, femeile vor începe să ocupe posturi de conducere, să facă politică, să candideze la funcții în aparatul de stat. Această nouă perioadă va aduce în discuție nemulțumiri ale femeilor care țin de reminiscentele ascunse în comportamentul masculin prin care se încalcă atât legi, câtși coduri morale ale societății. Putem spune, însă, că victoria femeilor în statele evolute este definitivă și că sub acest aspect Aristotel a fost contrazis de evidențele realității.

BIBLIOGRAFIE

- Bard, 2003: C. Bard, *Quand les femmes s'en mêlent. Genre et pouvoir*, Paris, La Martinière, 2004.
Bard, 2003: C. Bard, *Les femmes dans la société française au XXe siècle*, Paris, Armand Colin, 2003.
Bressol, 2007: E. Bresso, *Des luttes et des femmes*, Institut d'histoire sociale, Montreuil, 2007.
Dhavernas, 1978: O. Dhavernas, *Droits des femmes, pouvoirs des hommes*, Paris, Seuil, 1978.
Faure, 1995: C. Faure, *La démocratie sans les femmes*, Paris, PUF, 1995.
Flaubert, 1985: G. Flaubert, *Correspondență*, București, Univers, 1985.
Gane, 2016: C. Gane, *Amărâte și vesele vieți de japănese și cucoane*, București, Corint, 2016.
Mcauliffe, 2020: M. Mcauliffe, *La Belle Époque. Amurgul unei lumi*, București, Corint, 2020.
Valenti, 2008: C. Valenti, *Les grandes femmes de l'histoire de France*, Paris, First, 2008.

